

Kornis Borbála és szombatos pöre.

I. Rákóczi György uralkodásának egyik fontos részét teszi az a törekvése, hogy a szombatosokat teljesen megsemmisítse. A szombatos vallás követése addig is tiltva volt több országgyűlésen hozott törvények által (1618, 1622, 1635), de e törvényeket nem hajtották végre szigoruan. Ez az elnézés lehetővé tette, hogy a szombatosság szélesebb körben kezdett elterjedni és mind több-több hívőt nyert, még pedig nemcsak az alsóbb néposztály köréből, hanem a főrangúak közül is. Kivált azóta kezdett nagyobb mérvben elterjedni, mióta Péchy Simon — miután a politikai dolgoktól leszorított: tevékenységének másutt helyet nem találva — annak prófétája lett. Nagy tudománya, szónoki tehetsége, a bibliában, különösen az ó-testamentumban való jártassága mind alkalmassá tették őt a hitterjesztői szerepre. Működésének meg is volt a hatása, mert a szombatos vallás csakhamar kezdette „fenemódjára az egész Udvarhelyszéket inficiálni“. A bevett vallásfekezetek megijedtek; a reformátusok pedig egyenesen kérték Rákóczit, hogy a szombatosság terjedésének vessen gátat.¹

Rákóczi maga is szükségét érezte ennek. Vallási és politikai okai voltak rá. Mint az „orthodoxus“ egyháznak buzgó hívője, nem nézhette tétlenül, hogy akármelyik felekezet az ő egyházának rovására hívőket szerezzen; sőt mindent elkövetett saját vallásának terjesztésére és bizony sokszor az erőszakos eszközöktől sem riadott vissza. A vallásos tolerancia még ma sem általános kincse az egész emberiségnek; annál kevésbé volt az Rákóczi idejében. Nagyon helytelenül cselekednének tehát, ha azokat az üldözéseket, a melyeket Erdélyben uralkodása alatt a többi felekezetek szenvedtek, egészen a Rákóczi számlájára írónók. Hogy az uralkodó vallás elnyomja, üldözze a többi, az a kor szelleméből folyt, Rákóczi pedig e tekintetben hű fia volt korának.

Szükségesnek látta, hogy a szombatos vallást teljesen megsemmisítse, mert annak terjedése az ő egyházát is fenyegette. Vallásos okai mellett politikai okok is kényszerítették erre. Az 1633. évben portára jutottak ifj. Székely Mózes hívei, a ki ott

¹ Erdélyi Orsz. Eml. 10. k. 15. l.

az apjának adott athname erejénél fogva fejedelemséget keresett; szombatosok voltak.¹ Rákóczi a szombatos vallással együtt a Székely Mózes pártját is megakartá semmisíteni. Célját el is érte.

Már 1636-ban megakartá kezdeni a szombatos perek tárgyalását, de Bethlen István támadása miatt nem tehetette. El kellett halasztani; az 1638 július 1.-én és november 1.-én Désen tartott „terminus“-okon tárgyalták csak le azokat.

A szombatos perek között egyike volt a legnevezetesebbeknek szentbenedeki Paczolay Péterné, Kornis Borbála elleni per, a mely a vádlott elítélésével végződött. E pert akarom itt tárgyalni, de szükségesnek tartom kissé Kornis Borbála élet-történetét ismertetni.

Kornis Borbála a homoródszentpáli Kornis-családból származott, a mely család a XVI. százévben és a XVII.-ikben nemcsak a Székelyföldön, hanem egész Erdélyben a legnagyobb tiszteletnek örvendett. Több tagja játszott kiváló szerepet a közügyek terén. Különösen Kornis Farkas emelkedett honfi ére-nyekben, vallásosságban és családjáért való áldozatkészségben kortársai fölé. Habár erre adatunk nincsen is, de valószínűnek tartjuk, hogy az elsők közé tartozott, a kik az unitarismust felvették testvérével, Mihálylyal együtt.²

Az unitarismus Udvarhelyszékben a két Homoród vidékén a Kornisok aegise alatt terjedett el. A XVI. évszáz kitünő költője és unitárius theologusa, Bogáthi Fazekas Miklós egy időben szintén Homoródszentpálon tartózkodott, mint Kornis Farkas udvari papja.

A két testvér közül Mihály 1582-ben halt el gyermek-telenül, míg Farkast, kinek több gyereke volt, 1600-ban a miriszlói esatából menekülő Mihály vajda ölette meg. Neje volt bethleni Bethlen Krisztina, a ki sok évvel túlélte férjét, egyetlen életben maradott fiánál, Ferencznél tartózkodva,³ a ki nemesak az apja, hanem nagybátyja Marosszéken levő birtokait is örökölte.

¹ Mivel a szombatosok magukat nyíltan unitáriusoknak mondták s mivel követőik között sokan unitáriusok voltak azelőtt: történetíróink azok közül is sokakat szombatosoknak mondanak, a kik pedig unitáriusok voltak. Szilágyi Székely Mózes is szombatosnak nevezi (Erd. Orsz. Eml. 10. k. 16. l.), pedig unitárius volt.

² Egyed Ferencz a homoródszentpáli unitárius egyházközség történetében (Ker. Magv. XV. k. 249. l.) azt írja, hogy Szentpálon az unitárius vallás alapját Kornis Miklós, a Farkas apja vetette meg. Ez tévedés, mert K. Miklósról utolsó adatunk 1556-ból van; valószínű, hogy abban az évben halt el, tehát ő még nem lehetett unitárius.

³ Kornis Farkasné Bethlen Krisztina szintén egyike volt a régi nagy asszonyoknak, a kiket sem a sors kegye el nem vakit, sem a csapások nem törnek meg teljesen. Volt alkalma élvezni a sors kedvezését, de még több volt az ellenkezőre. Mint egy általánosan tisztelt férfinak neje és 12 gyermek az anyja, bizonyára volt része a boldogságban, de volt a keservben is. Ha büszke volt arra, hogy veje (Székely Mózes) a fejedelmi trónra jutott, e büszkeségét nemsokára vejének és három fiának halálával siratta meg.

Kornis Farkas fiának, Ferencznek nejétől kápolnai Bornemissza Judittól született kisebbik leánya volt Borbála, értekezésünk tárgya. Kornis Ferencznek sok jó, de sok rossz tulajdonsága is volt, a miért sok kellemetlensége is akadt. Hazájához, egyházához és családjához való ragaszkodását apjától örökölte, de volt benne sok erőszakosság, büszkeség és vagyonszerzési hajlam. Mindamellett részint az apjáról rámaradt nymbusznál fogva, részint mert Bethlen Gáborral rokon kötelékek fűzték össze:¹ köztiszteletnek örvendett. Sógora, Péchy Simon kérésére, ki apja és elődei érdemeire hivatkozott, az udvarhelyszékiek 1610-ben, tehát még fiatal korában főkirálybírájuknak választották. A fejedelem pedig többször alkalmazá kisebb küldetésekre és végül a romladozó udvarhelyi várat is zálogba adta neki. Kornis a várat teljesen kijavíttatta, úgy, hogy ez érdemeért Bethlen Gábor annyira halás volt, hogy 1625 elején bekövetkezett halálakor özvegyének és két leányának „az kapu felé való szeglet alsó rend két házat, között való egy pitvarral és alattok levő pinczével együtt” szabados lakásul adta.²

Kornis Ferencz az unitárius vallás elveiben nevedett fel, apja, anyja és rokonai legnagyobbbrészt unitáriusok voltak, nem csoda tehát, ha ő maga is szilárdul ragaszkodott vallásához és annak puritán elveiben akarta nevelni leányait is.³ E tervénél azonban ott talált a legnagyobb akadályra, a hol a legkevésbé remélte: a feleségénél. Bornemissza Judit ugyanis annyiszor hallgatta Péchy Simon fejtegetéseit a szombatos vallás eszméiről, igazságáról, míg végre maga is annak lett a hive. Nem elégedett meg azonban azzal, hogy ő maga szombatos lett,

Férjét poroszlók ölték meg. Fiai (György, Miklós, János, Mihály, Gergely, Ferencz, Farkas és ismét György) közül György mint egyetemi tanuló halt meg Páduában 1593; Miklós, Mihály és Gergely a brassói esatában esnek el; a többit is mind ő temeti el, csak Ferencz élte tul. Leányaival (Anna, Katalin, Judit, Borbála) sem volt szerencsésebb. Anna, Székely Mózes neje és Borbála, Zalasdy Miklós jegyese 1603-ban haltak el Temesváron pestisben. Judit, Péchy Simonné valószínűleg pár évvel túlélte őt (1621 †). Katalint, Pethy János neje 1637-ben temették el.

¹ E rokon kötelék a következő:

Homoródszentpáli Kornis Miklós					
Katalin			Farkas		
f. szárhogyi Lázár István			Judit		
András			f. Péchy Simon	Ferencz	
n. Mihález Katalin			n. kápolnai Bornemissza Judit		
István		Druzsiánna	Margit		Samu †
		f. Bethlen Farkas	férj. kisédei	Borbála	
		Gábor	Rhédey János	férj. szentbenedeki	
		István	Paczolay Péter		

² Bethlen Gábor levele 1625 április 7. Nemzeti Múzeum Rhédey Itár. (Kiadatlan.)

³ Keresztény Magvető 1875. évf. 44. 1.

titokban ugyan, mert nyíltan a törvény tiltotta és így a világ előtt unitárius volt, hanem férjét és leányait is azokká akarta tenni.

Kornis Ferencz életében azonban nem sokra ment, mert őt nem tudta szombatossá tenni, valamint nem nagyobbik leányát, Margitot sem, a ki apjának halála után két év múlva már Rhédey János neje lett. Annál nagyobb buzgalommal látott tehát hozzá, hogy kisebbik leányát, Borbálát, a ki apja halálakor még gyerek volt — csak 8—10 éves lehetett — szível-lélekkal szombatossá tegye — és ha férje életében abban a kérdésben, hogy milyen vallásuak legyenek gyerekei, engednie kellett is, sohasem tett le a reményről, hogy akaratát végre is keresztül viszi. Hogy milyen erélylyel küzdött vallásos nézetei mellett, azt mutatja Borbála keresztelésekor tanusított viselkedése.

Mikor Kornis Borbála és Samu születtek, a kik ikrek voltak, az apa és anya nem tudtak megegyezni, hogy megkereszteljék-e a gyerekeket, vagy ne? Kornis Ferencz, kit még élő öreg anyja, Bethlen Krisztina is támogatott, az unitárius vallás szertartása szerint meg akarta kereszteltetni, az újszülötteket, míg Bornemissza Judit makacsul ellenezte azt. Végre is a keresztelésnek titokban kellett megtörténnie, mert Kornis nem akarta a nyilvános kereszteléssel beteg feleségét még jobban felizgatni. Elhivatá tehát Bordostról Boldizsár papot, a ki meg is keresztelte a gyerekeket. A dolog azonban természetesen nem maradt titokban sokáig. Mikor Bornemissza Judit megtudta, hogy férje megkereszteltette a két gyereket, nagyon megharagudott. Mint anyósa megjövendölte, fél évig egy szót sem szólt az urához; a ki pedig mindenképpen kedveskedett neki, „még fogoly madarat is süttetett“, csak ne haragudjék, de a felesége azzal küldte vissza: „egy meg, ha megványoltatta a gyermekeket.“¹ Végre is Kornis Ferencz megunva a sok hiábavaló kiengesztelési kísérletet, azt mondta: „hejába zugolódol atyámfia, mert nagyobb az férfiu az asszony-embernél.“²

Ha már a keresztelés alkalmával is ilyen erős kitartással küzdött a mellett, hogy leánya szombatos legyen, képzelhetni, hogy az első izben szenvedett vereség ellenére mégsem mondott le teljesen szándékáról. Erre azonban míg az ura élt, nem sok alkalma lehetett, sőt valószínűnek tarthatjuk, hogy Kornis Ferencz a veleszületett erélynél és hitbuzgóságnál fogva mindenkor szilárdul ellentállott neje törekvéseinek. Bornemissza Judit tehát kénytelen volt hittérítői buzgalmát férje életében mérsékelni.

¹ Hogy Kornis Borbála megkeresztelése hogyan történt és ki keresztelte meg, arról azon tanuvallatások adnak felvilágosítást, a melyek 1638 július 5—6, 13, aug. 10, okt. 23, nov. 1. és 2. történtek, arról, hogy Kornis Borbála szombatos-e vagy nem. E tanuvallatások a Nemzeti Múzeumban vannak a Rhédey Itárban, a november 1. és 2. tanuvallatásokat kivéve, kiadta Komáromy András Tört. Tár 1884 évf. 546—557. ll.

² 1638 okt. 23.-án történt tanuvallatásnál a 7.-ik tanu vallomása.

Kornis Ferencz 1625-ben, legszebb férfikorában meghalt, özvegyet és két leányt hagyott maga után. Az idősebb leánya, Margit ekkor már nagy leány volt s két év múlva férjhez is ment Rhédey Jánoshoz és így kivonta magát az anyai hatalom alól, a kisebbik Borbála azonban még csak 8—10 éves gyerek lehetett, a ki tehát teljesen anyjának befolyása alá került, a ki nála akarta pótolni mindazt, a mit férje és nagyobbik leányával szemben kénytelen volt elmulasztani. Teljes szigorúsággal lépett fel, csakhogy leányából buzgó szombatost neveljen. Szigoruan eltöltötte a disznóhus evéstől, a vasárnap megünneplésétől, a szombaton való dologtól s ha tilalmát áthágta, bőjttel büntette, sőt akárhányszor meg is verte.¹ Kornis Borbála látszólag kénytelen volt engedni édes anyja parancsának, de lélekben sohasem lett szombatos. Titokban bizony nagyon sokszor megszegte anyja tilalmát, sőt arra is gondolt, hogy „kálvinistává“ legyen, édes anyja csak nehezen verhette le róla.²

E közben az idő lassanként oda telt, hogy Kornis Borbála férjhez adó leány lett. Jelentkezett is csakhamar kérő szentbenedeki Paczoly Kristóf uramnak egyetlen gyereke, Péter személyében. A szentbenedeki Paczolyak szintén unitáriusok voltak. Kristóf uram 1631 július első napjaiban Kornis Zsigmond közbenjárásával megkérte a leány kezét Gyulafehérváron fia számára és a mikor kedvező választ kapott, siettette a kézfogás megtartását.³

Az öreg Paczoly mindenképpen azon volt, hogy egyetlen fiát, „kiben mind élete s mind halála“⁴ volt, még életében megházasítsa. Mint buzgó unitárius, fiának is hasonló vallásu házas-társat keresett és talált Kornis Borbála személyében, a kit anyja „becsülettel fénylő attyának s nemzetségének vallásában és az egy igaz Istennek ismeretiben nevelt fel.“⁵ Kikérte a fejedelmi udvartól tehát fiát, a ki a fejedelelné mellett volt és nagy sürgetésre, jóllehet, Kornis Ferenczné szerette volna tovább halasztani, a kézfogót augusztus első napjaiban megtartották. Az esküvővel azonban várni kellett egy évnél tovább. Bornemissza Judit nem is sietett nagyon vele, hisz a jegyesek is még elég fiatalok voltak,⁶ annál inkább Paczoly Kristóf. A vőlegény betegsége miatt azonban az esküvőt el kellett halasztani tovább egy évnél, úgy, hogy azt csak 1632. év végén tarthatták meg.⁷

¹ Tört. Tár 1884. évf. 548. l., július 5—6. történet tanukihallgatás

² U. o. 557. l. okt. 23. történet tanukihallgatás.

³ Paczoly Kristóf és Kornis Zsigmond levelei a házasságra vonatkozólag megvannak a Nemz. Múzeumban a Rhédey ltban.

⁴ Paczoly Kristóf levele 1632 aug. 23.

⁵ U. o.

⁶ Paczoly Kristóf levele 1631 július 31.

⁷ Hogy mikor volt az esküvő, azt biztosan nem tudjuk. Paczoly Kristóf 1632 aug. 16. kéri az özvegyet, hogy tüzze ki az esküvő napját;

Az esküvő után nemsokára kitört az ellentét a vő és az anyós között, még pedig a birtokok miatt. Ebben a kérdésben különben is Bornemissza Juditnak sok pörösködése volt mind a két vejével, kiváltképen Rhédey Jánossal,¹ úgy, hogy utoljára a fejedelemnek kellett igazságot szolgáltatni. Kornis Ferenczné még 1629-ben, tehát Borbála leányának férjhezmenetele előtt, bizonyos egyezsége lépett vejével a férje jószágaira nézve, mely szerint a törvényes osztályt akkorra hagyják, mikorra a kisebbik leány is férjhez megy, addig a birtokot két felé osztva, az egyiket birja Rhédey János feleségével, Kornis Margittal, a másikat az özvegy leányával, Borbálával; ha a kisebbik leány is férjhez megy, akkor hajtják végre a két leány között az osztályt és az özvegynek kiadják a férje után őt illető részt.²

Rhédey János azonban ezt az egyezséget nem tartotta meg és a mikor Kornis Borbála férjhez ment, nem akarta az özvegynek az ő részét kiadni. Paczolay Péter sem akart ebben a tekintetben jobb lenni Rhédeynél és egy alkalommal kényszeríté Bornemissza Juditnak Erdőszentgyörgyön levő udvarbiráját, hogy az ő szolgálatába lépjen és anyósának ott levő birtokát elfoglalta. Mikor Bornemissza Judit ezért Szentgyörgyre ment, az udvarbíró Gerlai János és az ott levő Rhédey János előbb a pinczébe, majd egy szobába bezárták „és egy éjjel és egy nap erős őrizet alatt tartották s így a jószágból kitudták“. A megsértett özvegy Rákóczi György fejedelemhez fordult elégtételért, a ki Karsay István fejedelmi tanácsost és Cseffey László közép-szolnokmegyei főispánt, ítélőmestert küldte ki a dolog megvizsgálására, meghagyván nekik, hogy „valami ez exponens asszonyt, mint olyan nemzetes vér fő ember relictáját, daczára Isten s az igazság és az ország törvénye szerint illeti, azt az ő jószágból, udvarházakból, mind vármegyékben s mind pedig Székelységen is exidálván, neki adassa kezébe az relicták törvénye szerint békességesen birni“, valamint a Kornis Ferencz szerzeményeiből is „igaz ráta portióját“ kiadassák vejeivel. Kijelentette a fejedelem, hogy ha a hatalmaskodást tovább üzik: „úgy akarjuk a gyámoltalan relictát megoltalmazni igazságáig másképpen is, hogy más kisebb ítélettel való emberek is ipok, napok háborítására igazságtalanul ezt in exemplum ne vegyék“.

Milyen eredménnyel jártak a fejedelmi biztosok, nem tudjuk. Bornemissza Judit és vejei végre is Segesváron 1635-ben

tehát azután kellett annak történni. De már 1633 május 11.-én Paczolay házas volt, a mint ezt I. Rákóczi Györgynek egy levele mutatja. Nemz. Muzcum Rhédey Itár.

¹ E pörösködésre sok adat van a Rhédey ltban.

² 1629 márczius 2. Az osztály Homoródszentpáli István fejedelmi irnok és betfalvi Ráday János előtt történt. Nemz. Muzcum. Rhédey Itár.

³ 1634 november 11. Nemzeti Múzeum, Rhédey levéltár.

az octavás törvényszékeken egyeztek ki.¹ A kibékülés után Bornemissza Judit egy évre beteg lett² és 1636 május 26.-án déli 12 órakor meghalt;³ június 14.-én temették el.⁴

Bornemissza Judit halála csak bevezetője lett azoknak a esapásoknak, a melyek Kornis Borbálát egymásután gyorsan érték.

Rákóczi 1638-ban megkezdette a szombatos pörök tárgyalását. Ugyanekkor az unitáriusok között főnforgó viszályt is elintézték, a minek eredménye lett a „dési complanatio“ július 7.-én. Ezt megelőzőleg május 23.-án elkobozták azokat az „unitárius“ könyveket, a melyek az országgyűlés által engedélyezett confessióval ellenkeztek.⁵

A szombatos pörököt Désen 1638 július 11.-én kezdték tárgyalni, de olyan nagy volt a megidézettek száma, hogy a pöröknek egy részét az őszi novemberi terminusra halasztották, köztük a Kornis Borbála szombatos pörét is.

Az 1638 április 23.—május 26. Gyulafejeváron tartott országgyűlés 1. törvényczikkelyének határozata szerint Kornis Borbálát, mint zsidónőt törvénybe idézték.⁶ Az volt a vád ellene, hogy kovásztalan kenyérrrel élt, a Mózes törvényeiben tiltott eledeleket nem ette, szombatot ünnepelte. Kornis Borbála tudta, hogy milyen veszedelem fenyegeti, azt meg akarván előzni, június 14.-én megkeresztelkedett. Keresztelő pap Szentmihályfalvi Mihály torozzkői unitárius pap volt, keresztszülők Barcsay Zsigmond és felesége, a kik „mikor az szegény Allia uram temetésére“ mentek, akkor tértek be Szentbenedekre.⁷ Ezzel azonban a feje fölött levő veszedelmet nem tudta elhárítani. A fejedelem elhatározta, hogy ezt az ügyet hosszabb vizsgálat tárgyává teszi és annak bebizonyítására, vajjon Kornis Borbála szombatos-e vagy nem, tanukihallgatásokat rendelt el. Kornis Borbála, kinek védője Kénosi Gál Ferencz, Péchy Simon egyik veje volt, a maga tanuival azt akarta bebizonyítani, hogy őt még gyermekkorában megkeresztelték s ha édesanyja a zsidózó vallásban nevelte is föl, de anyja halála után azt a vallást elhagyta, az unitárius vallás szerint élt és június 14.-én ismét megkeresztelkedett.

¹ Nemzeti Múzeum. Rhédey levéltár.

² Kornis Margit 1636 május 25. Disznajóról írja urának, hogy „az szegény asszonyom igen elesett az betegség miatt“. Nagyon kívánja látni, kéri, a mikor meglátogatja, „hogy ha ott Fejérváratt léssen Leo doktor, avagy Gabbi, egyiket hozná el magával kgd, avagy ha el nem hozhatná is kgd magával, kérne kgd orvosságot tőlük“. „A fulladás bántja igen s az kórság hagymáz, dagadoznak az félkeze, lába is“. Nemzeti Múzeum. Rhédey levéltár.

³ Nemzeti Múzeum. Rhédey levéltár.

⁴ Keresztény Magvető 1886. évf.

⁵ Erd. Orsz. Eml. 10. k., 23. l.

⁶ Az idézés 1638 június 17.-én kelt. Tört. Tár 1884. évf. 55. l.

⁷ Tört. Tár 1884. évf. 548. és 554. l.

Az első tanuvallatást július 5.–6. tartották meg Désen. 13 tanut hallgattak ki. Vallatók voltak: Bágyi Lőrincz diák és Pribék Ferencz fejedelmi irnokok. A tanuk vallomásaiból kitűnt, hogy anyja életében szombatos vallásban nevededett ugyan (1. tanu), de az is, hogy anyja halála után az unitárius vallást tartotta, úrvacsorát vett (2., 3., 11., 12., 13. tanu) és június 14.-én ismét megkeresztelkedett (4., 5., 6., 7., 8., 9., 10. tanu).¹ Július 7.-én pedig Makkfalvi Mihály és Sámsondi Mihály a fejedelem parancsára Erdőszentgyörgyön végeztek tanukihallgatásokat. Összesen 36 tanut hallgattak ki, a kik mindnyájan azt vallották, hogy Paczolay Péterné addig, a míg az anyja élt, a szombatos vallást követte, de úgy hallották, hogy most elhagyta.² Nemsokára, pár nap mulva Désen ismét történt egy tanuvallatás ebben az ügyben. Vallató bírák voltak Makkfalvi Mihály és Ákosházi János, a vallatás július 13.-án tartatott. Úgy látszik, hogy ezekkel a tanukkal, a kiket ekkor hallgattak ki, Kornis Borbála azt akarta bizonyítani, hogy ő nem szombatos, nem követi a szombatos vallást, a mint ezt a kihallgatott tanuk, számszerint nyolezsan, mindnyájan vallották is. A tanuk között volt maga Paczolay Péter is, a ki úgy vallott, hogy a felesége többször fölvette az úrvacsorát, így 1635-ben, a mikor nagyon beteg volt.³

Az eddig foganatosított tanukihallgatásokból a következők tűntek ki: Kornis Borbála, míg az anyja élt és annak fölügyelete alatt volt, a szombatos vallást tartotta, mikor azonban férjhez ment és méginkább mikor édes anyja meghalt, elhagyta azt a vallást és visszatért az unitárius vallásra, a milyenek voltak elődei, sőt, hogy az unitárius valláshoz való tartozását inkább megpecsételje: ismét megkeresztelkedett. Ezekből pedig önként következett volna, hogy a vádlott nem bűnös és fel kell menteni. Azonban nem így történt. Úgy látszik, már előre el volt határozva, hogy Kornis Borbálát elítélik;⁴ egy erős unitárius családot akartak megsemmisíteni.

Mind a mellett mégsem merték az ítéletet mindjárt kimondani, hanem elhatározták, hogy kérdést intéznek az unitárius papok zsinatjához: vajjon Kornis Borbála a történetek után unitáriusnak tekintendő-e, vagy nem és az ügy további tárgyalását a novemberi terminusra halasztották.

¹ Tört. Tár 1884. évf. 547—549. ll.

² Tört. Tár 1884. évf. 551. l.

³ Tört. Tár 1884. évf. 550. l.

⁴ A július 7.-én kelt tanukihallgatás hátlapjára a fejedelem a következőket írta: Mivel az evocata J. (Incta = in causam attracta) az articulusban denominált terminusban az recepta religiónak valamelyikére nem convertált, sőt az damnata haeresishez adhaereal s az iudaismust profiteálja: kívánjuk az J.-t iuxta contenta decreti parta primae titulo decimo quarto *in nota perfectua infedilitatis convincaltassék*. Tört. Tár 1884. évf. 554. l.

Kornis Borbála azonban nem pihent, hanem azt is bizonyítani akarta, hogy őt kisdéd korában megkeresztelték az unitárius vallásra: míg az augusztus 10.-én Szentbenedeken történt tanukihallgatás azon irányban folyt, hogy Kornis Borbála 1638 június 14.-én ismét megkeresztelkedett, addig az október 23.-án Erdőszentgyörgyön, november 1.-én Szentrontáson (Szentháromság) és november 1.-én ismét Erdőszentgyörgyön tartott tanuvallatásoknak az volt a célja, hogy bebizonyítsák, miszerint Kornis Borbálát csecsemő korában megkeresztelték. Az október 23.-iki tanuvallatásnál tizenkét tanut hallgattak ki,¹ a november 1.-nél hatot² és a november 2.-nál hetet.³ A tanuk mindnyájan azt vallották, hogy Kornis Ferenczné nem akarta megengedni, hogy kisdédét férje megkereszteltesse, de az mégis megkereszteltette a bordosi Boldizsár pappal.

Kornis Borbála most már móltán remélhette, hogy a szombatoság vádja alól felmentik, azonban keservesen csalódott. Említettük, hogy azt határozták: megkérdik az unitárius papokat, vajjon Kornis Borbála unitáriusnak tekinthető e? Az unitáriusok, kiket már előbb megfenyegettek; kiknek könyveiket elégették; kiket a dési „complanatio“ elfogadására kényszerítettek; kiknek egyházi könyveit szigorú censura alá vették — meg voltak félemlítve és így az augusztus 11.-én Diesőszentmártonban tartott zsinaton kimondották: hogy mivel Kornis Borbála szombatos volt, mind a mellett is, hogy megkeresztelkedett, nem tartható igazi unitáriusnak. Ezt a határozatot a fejedelem Beszterczén november 2.-án erősítette meg.⁴ Ezzel a per eldőlt. Rákóczi november 8.-án hozta meg az ítéletet, mely fő és jószágvesztésre szolt; fejét 66 fíton megválthatta, de minden javait elvesztette.⁵

Elképzelhetjük, hogy e szigorú és — mondjuk ki — igazságtalan ítélet, mennyire lesujtotta a szerencsétlen fiatal asszonyt. S mintha a sors nem akarta volna ekkora csapással beérni, a következő (1639) évben újabbal sujtotta, a halál elragadta férjét, Paczolay Pétert, alig 27 éves korában.⁶

Életének további sorsa ismeretlen. Nem tudjuk mikor halt meg, de az bizonyos, hogy a halál csak megváltás volt sokat zaklatott lelkének. Gyereke nem volt.

A fejedelem pedig nemsokára megkezdette az elkobzott birtokok eladományozását. Legelőször a nejének, Lorántffy Zsuzsánnának juttatott belőlük. Neki adományozta ugyanis a kolozsmegyei Tancsot, Dodrádot, Szentandrászt, Újfalut és Szászfülpöst és a Küküllőmegyében fekvő Fületelkét és Kis-Szóllóst.

¹ Tört. Tár 1884. évf. 555. l.

² Nemzeti Múzeum. Rhédey Itár.

³ Nemzeti Múzeum. Rhédey Itár.

⁴ Erd. Orsz. Eml. 10. k. 208. l.

⁵ Erd. Orsz. Eml. 10. k. 210. l.

⁶ Az 1638 július 13.-iki tanuvallatásnál Paczolay 26 évesnek mondatik.

Ez adományozás ellen Rhédey János a maga és neje, Kornis Margit nevében 1640 május 13.-án tiltakozást jelentett be.¹ A tiltakozásnak azonban semmi eredménye nem lett, sőt Rákóczi tovább folytatta a birtokok eladományozását. Vajdaszentiváni Bodoni Istvánnak adta a tordamegyei Ligetet. Ez adományozás ellen 1643 május 2.-án borosjenői Bornemissza Pál, a fejedelem udvari lovasságának főkapitánya, a leánya, Zsuzsánna, bükkösi Kemény Boldizsárné nevében; Rhédey János a neje nevében és malomvizi Kendeffy Miklós a maga és nővére, Judit, czegei Vass György özvegye nevében szintén tiltakozást jelentettek be, mint a kik a Patócsi-család leszármazottai, már pedig az eladományozott jószág eredetileg Patócsi-birtok volt és Bornemissza Boldizsár, Kornis Borbála anyai nagyapja, nejével, Patócsi Annával kapta azt.² E tiltakozásokat ismét megújították, a mikor a fejedelem a többi birtokokat fiának, Rákóczi Zsigmondnak adta.³ Az udvarhelyszéki jószágokat és a homoródszentpáli kastélyt bűni Bethlen Jánosnak inseribálta Rákóczi 1644 szeptember 25. hétezer forintért.⁴

A tiltakozásnak eleinte kevés eredménye lett, később sem sok. Nagy részük visszakerült ugyan Kornis Margithoz, a Borbála testvéréhez, de csak keveset kapott vissza donáció útján, a legtöbbet nagy pénzen kellett kiváltani másoktól.

¹ Nemzeti Múzeum. Rhédey ltár.

² Nemzeti Múzeum. Rhédey ltár. A leszármazás a következő:

Patócsi

Anna, férje Bornemissza Boldizsár de Kápolna	
Zsuzsánna,	Judit,
f. Kendeffy Gáspár de Malomviz,	f. Kornis Ferencz de Homoródszentpál
Anna,	Judit,
f. Bornemissza Pál de Borosjenő,	f. Vass György de Czege
Zsuzsánna, férje Kemény Boldizsár de Bükkös	
Margit,	Borbála,
f. Rhédey János de Kisrede,	f. Pacsolay Péter de Szentbenedek.

³ Nemzeti Múzeum. Rhédey ltár.

⁴ Liber Regius XXXI. 103. Országos levéltár.

Egyházfőtanácsai gyűlés.

(Nov. 4—5.)

I. Bárá P. Horváth Kálmán főgondnok megnyitó beszéde.

Most, midőn 1892-ben való főgondnoki megválasztásom, tehát 14 évi főgondnoki tisztem teljesítése óta először jutott nekem a megtisztelő feladat, hogy a főtanácsai gyűlést megnyithassam: teszem azt a megihletődés és a kétség bizonyos nemével. Magam elé képzelem amaz érdemdús főgondnokok hosszú sorát, kik előttem e helyről vezették, nehéz viszonyok között, egyházunk ügyeit és kiknek köszönjük nagy részben, hogy el nem nyelt azon kornak egyházunk irányában tanusított ellenséges indulata. Előmbé jönnek képzeletemben saját családomból Petrichevich-Horváth Boldizsár, Ferencz, Miklós és Károly őseim, utóbbi nagyapám, főgondnokok és kérdem magamtól, vajjon ők, kik derekasan kivették részüket egyházunk termő talajának megszerzésében, annak megtartásában és megművelésében, — vajjon ők a megelégedés jóleső mosolyával haladnak-e el mellett, a későn jött utód mellett, biztatva engem, hogy megtettem, a családi traditiohoz híven, kötelességemet? avagy elfordulnak tőlem, ki nem követtem nyomdokukat és így nem vagyok hozzájuk méltó? Midőn e kérdést teszem magam elébe, megvallom őszintén, megnyugtató lelkiösmeretem, mert megtettem szeretett egyházam érdekében, esekély tehetségemhez képest, a mit tehettem és a készség, hogy a jövőben is megtegyem, él bennem.

De e feladatom teljesítésénél támogatásra van szükségem, melyben a méltóságos és főtisztelendő püspök úr, kedves barátom, mindig segítségemre volt és meg vagyok győződve, lesz ezután is; egy van, mit nélkülözök most és mit a jövőben sem nyerhetek már meg, az főgondnoktársam, méltóságos id. Dániel Gábor úrnak segítsége. Mi reám nézve nagyon lehangoló. Magam